

Domsagohistorik

Jönköpings tingsrätt

Text Elsa Trolle Önnerfors

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Eva Löfgren
Ylva Blank
Henrik Borg
Elsa Trolle-Önnerfors
Johanna Roos

Göta Hovrätt – Jönköpings län – Jönköpings tingsrätt

Mellan åren 1680 och 1780 bildade Tvetå, Mo och Västra härad en gemensam domsaga, med undantag av perioden 1763 till 1768 då Mo bildade en egen jurisdiktion. År 1780 bröts Västra härad ut (Västra härad, se Eksjö tingsrätt).¹ I dess ställe kom Vista härad 1799.² Domsagan, som från mitten av 1800-talet kallades för Tvetå, Vista och Mo domsaga, bestod av tre tingslag: Tvetå, Vista och Mo härad.³

Tvetå härad hade sitt tingsställe i Ingaryd i Rogberga socken utanför Jönköping. I slutet av 1600-talet fanns en tingsstuga i närheten av kyrkan i Rogberga. År 1706 flyttades tinget till gästgiverigården i Barnarp, men man återvände till Rogberga igen 1723. Rogberga hade blivit rättan tingsstad för häradet samma år. Förhandlingarna hölls på Ingaryds gästgiveri. Ett nytt tingshus uppfördes i samhället någon gång på 1780-talet. NLB ansåg i sin inventering på 1880-talet att huset var gammalt och förfallet. Byggnaden revs på 1890-talet då häradsrätten flyttade in till Jönköping (se nedan).⁴

Norra Unnaryd blev tingsställe för Mo härad 1725. Troligen hade man hållit ting här även innan 1725. Förhandlingarna hölls på en officersbostad i Mårtenstorps by i Öreryds socken. Huset flyttades till Norra Unnaryd 1724 i samband med att tingsstället flyttades dit. Byggnaden tjänade som tingshus fram till 1891 då häradsrätten flyttade in till Jönköping (se nedan). NLB konstaterade i sin inventering på 1880-talet att huset var gammalt men i ”någorlunda försvarligt skick”. Det fattades emellertid förvaringsrum för arkivhandlingarna, och tingsalen var vidare för låg och saknade ventilation.⁵

Sedan slutet av 1600-talet hade Vista härad haft sin tingsplats i Gränna.⁶ Både häradsrätten och rådhusrätten höll förhandlingar i Grännas rådhus. Det äldsta rådhusbyggnaden uppfördes 1675 och låg vid nordvästra hörnet av stadens torg. Byggnaden revs dock 1800, och ett nytt rådhus uppfördes på Brahegatan 1805 till 1806. Rådhusrätten upphörde och införlivades med Tvetå, Vista och Mo häraders domsaga från och med ingången av 1936.⁷ *Lagen 1932 om stads och landsbygds förenande i judiciellt avssende*. Domsrätten på Visingsö var till en början skild från de övriga häraderna. Jurisdiktionen låg på 1600-talet under Visingsborgs grevskap. Ett tingshus uppfördes vid kyrkan på Visingsö 1663. Byggnaden användes som tingshus fram till slutet av 1600-talet, och inrymmer idag ett museum. Domsrätten drogs in i samband med reduktionen av Visingsborgs grevskap 1680.⁸

1 ICR den 15/3 1780 (Almquist Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige: med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954 s. 358).

2 K.Br. den 2/4 1799 (Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige : med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955 s. 358).

3 Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige : med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955 .s. 358.

4 Ström, Thure: ”Rogberga socken”, 1949, s. 86ff.

5 ”NLB’s betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Fjerde delen. Bihang”. Stockholm 1884. Tabell n:o 1 om Mo härad tingslag.

6 Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige : med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955 s. 358.

7 SFS 1935:182.

8 ”Brahesholan. Museum” (broschyr); Karlsson, Bo E.: ”Tingsplaster och tingshus i Jönköpings län”, s. 38f. I: ”Tingshus i tid och rum. Ett rätts- och kulturhistoriskt seminarium i Domstolsväsendets InformativCentrum Jönköping den 24-25 februari 1992”, Jönköping 1992.

Från och med ingången av 1891 slogs tingslagen i Tvetå, Vista och Mo häraders domsaga samman till ett enda tingslag. Tingsstället förlades till Jönköping.⁹ År 1891 flyttade sålunda den ”nya” häradsrätten in till Jönköping, där man till en början inhystes i ett hyreshus. Ett nytt tingshus uppfördes 1908 vid ett gatuhörn i centrala Jönköping. Byggnaden var belägen nära järnvägsstationen och kyrkan.

Jönköping hade dessutom en rådhusrätt. Staden hade fått stadsprivilegier redan 1284. En träbyggnad från 1620-talet vid dåvarande Stora Torget (nuvarande Hovrättstorget) fungerade som rådhus fram till 1691 då huset förstördes i en stadsbrand. Återuppförandet av ett nytt rådhus på samma plats påbörjades 1696. Det så kallade Gamla rådhuset var ritat av dåvarande landshövdingen Erik Dahlbergh (*jfr rådhuset i Eksjö*) och invigningen ägde rum 1699. Det dröjde emellertid fram till 1703 innan huset var helt färdigbyggt. Byggnaden eldhärjades 1716 och 1785. Efter den sista branden fick rådhuset en något enklare utformning än tidigare. År 1914 flyttade rådhusrätten till ett hus från 1867 beläget vid Rådhusparken. Byggnaden, som ursprungligen inhyest ett läroverk, användes som domstolslokal fram till tingsrättsreformen 1971. Idag fungerar huset som kommunalhus. Det gamla rådhuset inrymmer Domstolsverkets InformationsCentrum (DIC) sedan 1992.¹⁰

Också Nässjö blev så småningom tingsställe för domsagan. Samhället var tingsställe från och med 1936 fram till underrättsreformen i början av 1970-talet.¹¹ *Fanns det något särskilt tingshus?*

Från slutet av 1940-talet hade den offentliga sektorn, och därmed kommunerna, fått allt fler uppgifter: skolan hade byggts ut, socialvården och bostadsbyggandet likaså, för att inte glömma all teknisk service i form av el, avlopp och vatten. I början av 1950-talet genomfördes den så kallade storkommunreformen, och de allra minsta kommunerna försvann. Syftet med reformen var skapa logiska och rationella kommunindelningar. De borgerliga kommunerna skulle vara så pass stora att de kunde erbjuda den service som samhället kunde förvänta sig. Även domsagoindelningen påverkades av kommunförändringarna och rationaliserades. Domkretsarna blev betydligt större än vad de hade varit tidigare.¹² Ytterligare reformer genomfördes på 1960- och 70-talen, då bland annat det gamla stadsbegreppet försvann. 1965 förstatligades rådhusrätterna. I början av 1970-talet trädde även den nya underrättsreformen i kraft. Häradsrätterna och rådhusrätterna försvann och ersattes av tingsrätter. Tingshusbyggnadsskyldigheten upphörde vid samma tidpunkt.

1971 bildades Jönköpings tingsrätt. Både tingsställe och kansli placerades i Jönköping. Tingsstället i Nässjö försvann.¹³ Man höll till i det gamla tingshuset från 1908. Tingsrättens nya lokaler stod färdiga 1984 vid Hovrättstorget, där även det gamla rådhuset och Göta hovrätt är belägna.

Göta hovrätt inrättades 1634 och påbörjade sin verksamhet året därpå. Till en början höll hovrätten sina förhandlingar i lokaler i Jönköpings gamla slott. Regeringen beslutade 1636 att en särskild hus

9 K.Br den 2/12 1887 och den 12/7 1889 (Bihang till SFS 1889 nr 57:2).

10 ”*Gamla rådhuset i Jönköping. Ett byggnadsminne*” (broschyr), 2:a reviderade upplagan 1996; Karlsson, Bo E: ”Bebyggelse i Jönköping 1612-1870. Offentliga institutioner”, Småland 1984, s. 54-62; Waern, Rasmus: ”*Tävlingarnas tid: arkitektävlingarnas betydelse i borgerlighetens Sverige*”, Stockholm 1996, s. 223.

11 SFS 1935:541 7§. Jfr SFS 1947:679.

12 Från och med ingången av 1952 omfattade Tvetå, Vista och Mo häraders domsaga följande område: Visingsö, Skärstads, Lekeryds, Forserums, Tenhults, Hakarps, Månsarps, Bankeryds, Norra Mo och Södra Mo landskommuner, Norrahammars köping samt Huskvarna, Nässjö och Gränna städer (SFS 1951:11).

13 SFS 1969:676. Jönköpings tingsrätts domsaga omfattade områdena för Jönköpings stad samt de kommuner - med undantag av Nässjö stad och Forserums landskommun - som ingick i Tvetå, Vista och Mo häraders domsaga (SFS 1969:676). Efter ytterligare kommunsammanslagningar på 1970-talet omfattade Jönköping tingsrätts domkrets Jönköpings kommun fram till 1997 (SFS 1973:740 samt 1982:996). År 1998 tillkom Habo och Mullsjö kommuner som tidigare legat under Falköpings tingsrätts domsaga (SFS 1997:1111).

för hovrättens räkning skulle uppföras, men byggnadsarbetet gick långsamt. Kronans inkomster var under vissa perioder nästan helt vikta åt krigsutgifter. Föst 1639 kom arbetet igång på allvar. Under tiden inhystes hovrätten i rådhusrättens hus vid torget. Lokalerna var dock i tämligen dåligt skick. Hovrättens ledamöter klagade på brandfarliga och trånga utrymmen, som inte var bra ur säkerhetssynpunkt. År 1650 kunde hovrätten till slut flytta in i sina nya lokaler vid nuvarande Hovrättstorget, även om huset var långt ifrån färdigt, Byggnadsarbeten pågick under en lång tid framöver. Taket blev helt färdigt först på 1690-talet! I början av 1780-talet genomfördes viss ombyggnation och upprustning av huset. Delvis ville man ge huset en mer modern prägel. År 1816 tillkom en särskild arkivbyggnad på hovrättstomten.¹⁴

Ordinarie domare

Lagmän i Jönköpings tingsrätt

Nils Rappe 1971–1977

Rådmän i Jönköpings tingsrätt

Borgmästare

Jönköpings stad

Per Lindqvist	1807–1833
Jonas Asker	1833–1836
J.C. Thorn	1836–1849
G.F. Asker	1849–1861
Carl Seipel	1861–1867
Axel Printzensköld	1868–1885
Wilhelm Palmgren	1886–1920
Oscar Dahlbäck	1923–1953
Nils Rappe	1953–1970

Gränna

Tveta härad

Domsagotillhörighet:	1680–1762	Med Mo och Västra härad
	1763–1768	Med Västra härad
	1769–1779	Med Mo och Västra härad
	1780–1798	Med Mo härad
	1799–1970	Med Mo och Vista härad ¹⁵

Tingsplatser:

–1706	Rogberga
1706–1722	Barnarp
1723–1890	Ingaryd
1891–1970	Jönköping
1940–1970	Nässjö

Häradshövdingar:

Daniel Jöransson Wessman	fullm. 18.12.1680	1680-1690
--------------------------	-------------------	-----------

¹⁴ Bendz, Gunnar: "Göta hovrätt genom seklerna", Jönköping 1935, s. 82ff och 248; Karlsson, Bo E s. 72-82.

¹⁵ Vid mitten av 1800-talet erhöll domsagan benämningen Tveta, Vista och Mo domsaga. Den bestod då av tre tingslag. Samtliga tingslag sammanslogs och bildade från 1891 års ingång ett tingslag.

Anders Daniel Wessman	fullm. 6.3.1690	1690-1698	
Gustaf Edman	fullm. 29.3.1698	1698-1714†	
Anders Wennberg	fullm. 1.4.1714 (K. konf. 2.10.1716)		1714-1732
Peter Schaeij	fullm. 28.2.1732	1732-1746	
Anders Lundberg	fullm. 28.5.1747	1747-1759	
Salomon von Otter	fullm. 29.12.1760	1760-1761	
Carl Carlsell	fullm. 17.3.1761	1761-1763	
Christian Gabrielsson	fullm. 15.11.1763	1763	
Gustaf Mobeck	fullm. 15.11.1763	1763-1769	
Magnus Abraham Falk	fullm. 21.2.1769	1769-1780	
Gabriel Adlerbrant	fullm. 15.3.1780	1780-1786	
Gustaf Gabriel Silfverhielm	fullm. 17.1.1787	1787-1791	
Fredrik Schlyter	fullm. 17.5.1791	1791-1821†	
Carl Gustaf Hallengren	fullm. 30.1.1822	1822-1827†	
Per Arvid Ribbing	fullm. 16.1.1828	1828-1865†	
Johan Adalrik Hellberg	fullm. 2.1.1866	1866-1910	
Axel Hjalmar Roos	fullm. 19.5.1911	1911-1928†	
Erik Michaël Carl Ehrenborg	fullm. 16.9.1928	1928-1951	
Erik Ekestedt	fullm.	1951-1961	
Sven Ruhe	fullm.	1961-1970	

Mo härad

Domsagotillhörighet:	1680–1762	Med Tveta och Västra härad
	1763–1768	Egen domsaga
	1769–1779	Med Tveta och Västra härad
	1780–1798	Med Tveta härad
	1799–1970	Med Tveta och Vista härad ¹⁶

Tingsplatser:

	1725-1891	Unnaryd
	1891–1970	Norra Unnaryd
		Jönköping

Häradshövdingar:

Daniel Jöransson Wessman	fullm. 18.12.1680	1680-1690	
Anders Daniel Wessman	fullm. 6.3.1690	1690-1698	
Gustaf Edman	fullm. 29.3.1698	1698-1714†	
Anders Wennberg	fullm. 1.4.1714 (K. konf. 2.10.1716)		1714-1732
Peter Schaeij	fullm. 28.2.1732	1732-1746	
Anders Lundberg	fullm. 28.5.1747	1747-1759	
Salomon von Otter	fullm. 29.12.1760	1760-1761	
Carl Carlsell	fullm. 17.3.1761	1761-1768	
Gustaf Mobeck	fullm. 15.11.1763	1768-1769	
Magnus Abraham Falk	fullm. 21.2.1769	1769-1780	
Gabriel Adlerbrant	fullm. 15.3.1780	1780-1786	
Gustaf Gabriel Silfverhielm	fullm. 17.1.1787	1787-1791	
Fredrik Schlyter	fullm. 17.5.1791	1791-1821†	
Carl Gustaf Hallengren	fullm. 30.1.1822	1822-1827†	
Per Arvid Ribbing	fullm. 16.1.1828	1828-1865†	
Johan Adalrik Hellberg	fullm. 2.1.1866	1866-1910	

¹⁶ Se fotnot under Tveta härad

Axel Hjalmar Roos	fullm. 19.5.1911	1911-1928†
Erik Michaël Carl Ehrenborg	fullm. 16.9.1928	1928-1951
Erik Ekestedt	fullm.	1951-1961
Sven Ruhe	fullm.	1961-1970

Vista härad

Domsagotillhörighet:	1680–1798	Med Norra och Södra Vedbo härad
	1799–1970	Med Tveta och Mo härad ¹⁷

Tingsplatser:	slutet av 1600-talet–1891	Gränna
	1891–1970	Jönköping

Häradshövdingar:

Johan Hult	fullm. 18.12.1680	1680-1688
Jonas Hult (adlad Lillienstrahl)	fullm. 14.8.1688	1688-1696
Arvid Bergman (adlad Bergenadler)	fullm. 5.2.1696	1696-1720
Harald Wiesel	fullm. 25.11.1720	1720-1747
Johan Key	fullm. 19.5.1747	1747-1789
Martin Lorentz Munthe	fullm. 13.2.1789	1789-1819†
Fredrik Schlyter	fullm. 17.5.1791	1791-1821†
Carl Gustaf Hallengren	fullm. 30.1.1822	1822-1827†
Per Arvid Ribbing	fullm. 16.1.1828	1828-1865†
Johan Adalrik Hellberg	fullm. 2.1.1866	1866-1910
Axel Hjalmar Roos	fullm. 19.5.1911	1911-1928†
Erik Michaël Carl Ehrenborg	fullm. 16.9.1928	1928-1951
Erik Ekestedt	fullm.	1951-1961
Sven Ruhe	fullm.	1961-1970

¹⁷ Se fotnot under Tveta härad